

© 2005, Steunpunt Nederlands als vreemde taal, Universiteit van Amsterdam
Het copyright voor de gedichten die in deze uitgave zijn opgenomen berust bij:

Gerard Berends (*Op dinsdag...*)

Jana Beranová (*als niemand..*)

Tim Krabbé (*En jij?*)

Toon Hermans B.V. (*Wijs*)

Uitgeverij De Arbeiderspers (*Meeuwen, Sprookje, In het donker van een onderarm*)

Uitgeverij Bert Bakker (*De Vogels, Buiten*)

Uitgeverij De Bezige Bij (*Ik wil alleen..., Bandrecorder eenvoudig*)

Uitgeverij De Eenhoorn (*Het liefst, De mus*)

Uitgeverij De Harmonie (*Bijna nooit..., Ziekenbezoek*)

Uitgeverij DiVers (*Verlegen*)

Uitgeverij G.A. van Oorschot (*Weggaan*)

Uitgeverij Podium (*De stad is nog stil..., Dit is een brief aan vaders en moeders*)

Uitgeverij Querido (*3 deuren, U, Zonder jou, Herfst*)

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
Instructie voor de docent	7
1. De mus	11
2. Soms	13
3. De stad is nog stil	15
4. De vogels	17
5. 3 deuren	21
6. als niemand	23
7. En jij?	25
8. Verlegen	29
9. Vijf korte gedichten	33
10. Het liefst	35
11. Wijs	39
12. Ik wil alleen	43
13. In het donker van een onderarm	47
14. Weggaan	51
15. U	55
16. Meeuwen	57
17. Op dinsdag	61
18. Bandrecorder, eenvoudig	65
19. Dit is een brief aan vaders en moeders	69
20. Zonder jou	73
Bronnen	77
Literatuur	79
Geschikte bundels en websites	81

INLEIDING

Voor u liggen twintig gedichten met oefeningen die bedoeld zijn voor gebruik in de lessen Nederlandse taalverwerving. De oefeningen zijn steeds geordend volgens een vast stramien:

1. Voorbereiding: introductie van het gedicht en van de auteur.
2. Begrip / Analyse: oefeningen die aansluiten bij nieuwe woorden of constructies die in het gedicht voorkomen, of oefeningen over de betekenis van het gedicht als geheel.
3. Uitspraak: oefeningen om de uitspraak van moeilijke klanken in het gedicht en van zinsmelodieën te oefenen.
4. Expressie: oefeningen die de cursist iets laten produceren: een eigen gedicht, zinnen met een structuur zoals de zinnen van het gedicht etcetera.
5. Presentatie: voordracht van een eigen gedicht of van het gegeven gedicht.

(Van Kalsbeek 2004)

Per oefening is de werkvorm vermeld: klassikaal, werk samen of individueel.

De volgorde van de gedichten is volgens oplopende moeilijkheidsgraad. Hierbij zijn de volgende criteria gebruikt:

- ◆ **lay-out en interpunctie.** Lalleman (2001) stelt dat interpunctie een belangrijke bijdrage kan leveren aan inzicht in de structuur van het gedicht. Ook de lay-out van een gedicht, bijvoorbeeld de verdeling van de woorden over de verzen, kan het begrip vergemakkelijken of juist bemoeilijken.
- ◆ **woordenschat.** Volgens Lalleman (2001) is een gedicht geschikt voor tweede-taalverwervers als het alleen woorden uit de basiswoordenschat bevat. Komen er toch nieuwe woorden voor, dan moeten die gebruikt worden in hun gewone betekenis. Bij deze gedichten hebben we aangegeven of de woorden in het Basiswoordenboek Nederlands stonden (De Kleijn en Nieuwborg 1996) en zoniet, of ze voorkwamen in het Pocketwoordenboek Nederlands als tweede taal (Van Dale 2003).
- ◆ **klanken en constructies.** Er is steeds gekeken of het gedicht speciale klanken bevatte. Een voorbeeld is de klank [eeuw] in het gedicht *Meeuwen* van Herman de Coninck. Sommige gedichten bevatten bijzondere grammaticale constructies. Een voorbeeld is de constructie “als...dan” met als gevolg inversie in het gedicht *En jij?* van Tim Krabbé.
- ◆ **woordvolgorde.** Volgens Lalleman (2001) moet de woordvolgorde in een gedicht ongemarkeerd zijn, wil het geschikt zijn voor tweede-taalverwervers. In het gedicht *Ik wil alleen* van Jan Arends heeft bijvoorbeeld de eerste zin, “Ik wil alleen maar weten wie ik ben”, een ongemarkeerde woordvolgorde. In de tweede zin daarentegen, “Een andere reden om te schrijven heb ik niet”, is de woordvolgorde gemarkeerd.
- ◆ **betekenis en abstractie.** Bij dit criterium is niet speciaal uitgegaan van tweede-taalverwervers. Voor alle lezers, ook voor hen die het Nederlands als moedertaal hebben, zijn bepaalde gedichten moeilijker te begrijpen dan andere, bijvoorbeeld door de mate van abstractie.
- ◆ **culturele context.** In een voorlopig onderzoek naar leesbaarheidscriteria (Van Lier 2003) kwam de factor plaats (cultureel of sociaal-geografisch) naar voren als belangrijk voor de toegankelijkheid van een verhaal of gedicht. Bij de gedichten is nagegaan in welke mate kennis van de Nederlandse/Vlaamse cultuur van belang is voor het begrip.
- ◆ **oefeningen.** We hebben steeds gekeken of in de oefeningen op de een of andere manier aandacht is besteed aan een van bovenstaande zaken. Sommige oefeningen zijn heel vrij, andere juist zeer gestructureerd. In tegenstelling tot wat veel mensen verwachten, blijken vrije opdrachten vaak eenvoudiger voor beginnende leerders dan gestuurde (Van Kalsbeek 2004). De gedichten met oefeningen bij moeilijke onderdelen hebben we als makkelijker geclassificeerd dan gedichten waarbij deze niet geoefend worden.

In het gedeelte “Instructie voor de docent” zijn voor elk gedicht bovenstaande overwegingen kort uitgewerkt, zodat de docent kan zien wat mogelijke moeilijkheden zijn en welke woorden misschien nieuw zijn voor de student. De woorden die niet in het Basiswoordenboek (P. de Kleijn & E. Nieuwborg 1996, afgekort met bw) staan, zijn hier vermeld. Meestal zal blijken dat de nieuwe woorden wel in het Pocketwoordenboek Nederlands als tweede taal (Van Dale 2003) opgenomen zijn. Dit is steeds aangegeven met de afkorting pw.

INSTRUCTIE VOOR DE DOCENT

Er is een uitgebreid overzicht waarin de moeilijkheidsgraad van de gedichten wordt toegelicht. In dit overzicht is per gedicht voor elk van de in de inleiding genoemde criteria aangegeven of ze naar onze mening makkelijk of moeilijk waren. Dit overzicht kunt u opvragen bij het Steunpunt Nederlands als vreemde taal, e-mail: snvt-fgw@uva.nl

In deze docenteninstructie zijn telkens alleen de meest relevante punten betreffende de moeilijkheidsgraad van de gedichten en eventuele aandachtspunten genoemd. Alle woorden die niet in het basiswoordenboek voorkomen, worden vermeld.

Per les wordt aangegeven bij welke oefeningen luitermateriaal beschikbaar is via de website.

■ 1. DE MUS

Woordenschat: mus (pw).

Een lastige constructie komt in dit gedicht niet voor. Het woord “tjielp” kan wat betreft uitspraak problemen opleveren. Dit gedicht kan aan het denken zetten over de weergave van dierengeluiden in verschillende talen - daar stuurt de begripsoefening en de uitspraakoefening op aan. De oefeningen zijn niet zo moeilijk, want ze doen geen groot beroep op de vaardigheden van de student.

Een leuk gedicht over dierengeluiden in andere talen is “Taal” van Rudy Kousbroek.

 Bij oefeningen 2, 4 en 5.

■ 2. SOMS

Alle woorden komen voor in het basiswoordenboek.

In dit gedicht treedt inversie op vanwege “soms” en komt de constructie met “om te” voor. Hier wordt in de oefeningen alleen impliciet mee geoefend. De zinsmelodie wordt geoefend. Een bijzondere klank is [ui].

 Bij oefeningen 2 en 4.

■ 3. DE STAD IS NOG STIL

Alle woorden komen voor in het basiswoordenboek.

De [uu] in muur kan moeilijk zijn. Er zijn begripsoefeningen bij de plaatsbepaling “tegen elkaar en een muur”, waarin “tegen” is weggelaten, en over de metaforische betekenis van “slapen”. De culturele context doet Nederlands/Vlaams aan door de fietsen, maar dit is natuurlijk niet noodzakelijk. In de uitspraakoefening wordt met het woordaccent geoefend.

 Bij oefeningen 2 en 7.

■ 4. DE VOGELS

Woordenschat: waarvan, keihard (pw).

Een bijzondere constructie is de vaste voorzetselverbinding “wakker worden van”. De begripsoefening besteedt hier aandacht aan. De klank [o] in vogels komt steeds terug. Daar kan aandacht aan worden besteed, evenals aan de klank [aa] tegenover [a]. De expressieve oefening is behoorlijk vrij en stelt daardoor wel eisen aan de actieve woordenschat van de student. In de uitspraakoefening traint de cursist om het verschil [w] en [v] te horen.

 Bij oefeningen 1, 7 en 8.

■ 5. 3 DEUREN

Woordenschat: duwen, afstapje, opstappen (pw), opstapje.

Dit gedicht bevat geen moeilijke constructies. Het moeilijkst zal het onderscheid tussen “Afstapje” en “Opstapje” zijn. De lay-out van het gedicht, die deze woorden laat inspringen, kan visuele hulp bieden voor het woordbegrip. De oefeningen gaan verder in op de voorvoegsels “op” en “af”, op intonatie en op de uitspraak van verkleinwoorden.

 Bij oefeningen 1 en 6.

■ 6. ALS NIEMAND

Woordenschat: dode (pw.)

Dit gedicht bestaat uit een zin met ongemarkeerde woordvolgorde, behalve de inversie na de bijzin. Het gebruik van “er” kan moeilijk zijn, hier wordt niet op in gegaan in de oefeningen. Het gedicht mist interpunctie. Een moeilijke klank is weer [ui] in “luistert”. De oefeningen besteden vooral aandacht aan begrip en aan woordaccent.

 Bij oefeningen 2 en 5.

■ 7. EN JIJ?

Woordenschat: piloot (pw).

Een gemarkeerde constructie is de “als ... dan”-constructie, met inversie. Deze constructie moet de student zelf ontdekken. Verder moet de student zijn mening geven over het gedicht, op een gestuurde manier. Tenslotte wordt de zinsmelodie van de vraagconstructie geoefend.

 Bij oefeningen 1 en 8.

■ 8. VERLEGEN

Woordenschat: verlegen (pw), banaan (pw).

Bij het ontbreken van interpunctie in dit gedicht is een begripsoefening. Er komen geen moeilijke constructies voor, maar de zinnen zijn wel vrij lang. “Nu komt het erop aan” is een idiomatische uitdrukking. De manier waarop verliefde mensen met elkaar omgaan verschilt per cultuur, hiervoor is (indirect) aandacht in een oefening. De uitspraakoefening gaat in op rijm en rijmwoorden.

 Bij oefening 2.

■ 9. VIJF KORTE GEDICHTEN

Woordenschat: bijna (pw), zwenken (pw), dor (pw), sprookje (pw), rechtvaardig (pw);

“ziekenbezoek” komt in beide woordenboeken niet voor, wel de delen van de samenstelling: “ziek” en “bezoek”; “resumeren” komt in beide woordenboeken niet voor, maar is wel te herleiden uit andere Europese talen.

Moeilijke klanken kunnen zijn: [ui], [zw] en [ij]. Deze klank komt terug in de uitspraakoefening.

Er zijn enkele ingewikkelde constructies: “zie je een vogel [...] zich bedenken”, tweemaal een betrekkelijke bijzin ingeleid met “die”, waarvan er een voorop geplaatst is, en eenmaal een infinitief bij een bijvoeglijk naamwoord (“makkelijk te resumeren”).

Doordat de gedichten zo kort zijn, kan de interpretatie van sommige gedichten problemen opleveren.

 Bij oefeningen 2 en 7.

■ 10. HET LIEFST

Woordenschat: liefs (pw), spannend (pw), allermooiste (pw), ezelsortje staat in geen van beide woordenboeken, maar kan eenvoudig geïllustreerd worden.

In de eerste strofe treffen we een aantal zinnen aan zonder persoonsvorm, waarover geen begripsoefening aanwezig is. De laatste zin van het gedicht is moeilijk door de constructie “het allermooiste is dat...” en de bijzin die eraan wordt toegevoegd. “Iemand als een boek lezen” is tamelijk abstract, dit komt aan bod in een oefening. In de uitspraakoefening wordt de superlatief en de omschreven vorm van de superlatief (*het allermooste*) geoefend.

 Bij oefeningen 2, 5, 6 en 7.

■ 11. WIJS

Woordenschat: wijzer (pw), ouwe sok.

In dit gedicht komt een comparatiefconstructie voor en door het homoniem wijzer wordt daar mee gespeeld. In de eerste strofe wordt steeds het onderwerp weggelaten bij de samentrekking. Bovendien bestaat het object steeds uit een beknopte lijdend voorwerpszin, die in de derde regel elliptisch is. “Zijn hart dat zong” is een ongebruikelijke constructie die de studenten misschien nog niet eerder zijn tegengekomen.

De moeilijke klanken, bijvoorbeeld [ij] en vooral [w], worden geoefend. Aan de grammatica wordt in de oefeningen geen aandacht besteed. Er wordt wel geoefend met woordenschat. De expressie-oefening stelt veel eisen aan de woordenschat.

 Bij oefeningen 3 en 7.

■ 12. IK WIL ALLEEN

Woordenschat: aangaan (pw).

In dit gedicht komen drie beknopte onderwerps- of lijdend voorwerpszinnen voor. In de tweede strofe is de woordvolgorde object – verbum - subject in plaats van het gebruikelijke subject - verbum – object.

Het thema van het gedicht is abstract en het gedicht heeft een vreemde vorm. De oefeningen zijn er vooral op gericht om met die vorm te experimenteren. De spreekvaardigheid van de studenten moet bovendien een bepaald niveau hebben, omdat ze samen moeten discussiëren over het onderwerp van het gedicht. De uitspraak oefening laat zien dat in eenzelfde zin het accent op verschillende woorden kan vallen, afhankelijk van de context.

 Bij oefeningen 2, 6 en 7.

■ 13. IN HET DONKER VAN EEN ONDERARM

Woordenschat: onderarm, herlezen en openslaan staan niet in bw of pw, maar zijn gemakkelijk af te leiden.

Moeilijke klanken zijn [ij] – [ei] en [sch(r)]. Van deze laatste klank wordt de uitspraak geoefend. De tweede hoofdzin in [1] is een lange samengestelde hoofdzin. Deel [2] bevat een elliptische hoofdzin: *Ik mag er ook niet iets van zeggen wanneer ...* Deze behoeven wellicht enige toelichting.

De laatste twee versregels van [1] zijn lastig te interpreteren door het spelen met woordbetekenissen (openslaan van een boek + openslaan van het bed als je gaat slapen of opstaat; in elkaar = als één geheel + de ander in mij en ik in de ander; je kunt wel *in elkaar opgaan* maar niet *in elkaar opstaan*). Dit gedicht is niet cultuurgebonden.

 Bij oefeningen 2, 7 en 8.

■ 14. WEGGAAN

Woordenschat: soort (pw), uitsluipen en dichttrekken komen in beide woordenboeken niet voor, maar wel sluipe (pw) en trekken (bw).

Dit gedicht bevat veel samengestelde werkwoorden, waarover een oefening is toegevoegd waarmee de cursist leert om het accent op het voorvoegsel van het samengestelde werkwoord te leggen. De constructie “iemand op wie wordt gewacht” is erg moeilijk en wordt niet geoefend. In “weggaan kun je beschrijven als...” is de woordvolgorde gemarkeerd.

 Bij oefeningen 3, 4 en 9.

■ 15. U

Woordenschat: geliefde (pw), andersom (pw), jouen wordt in een oefening toegelicht.

De constructies in dit gedicht zijn niet zo moeilijk (eenmaal een “om te”-constructie) maar de lengte van de zinnen is wel een moeilijkheidsfactor. Er is een oefening over de verschillen in aanspreekvormen (“jij” of “u”) tussen diverse culturen. De cursist oefent met de uitspraak van de tweeklank [au] en [ou].

 Bij oefeningen 2 en 9.

■ 16. MEEUWEN

Woordenschat: meeuw, krijzen (pw).

Dit gedicht bestaat uit één lange zin, waarvan de constructie (een lange vergelijking) enige aandacht vergt. Dit komt terug in de oefening. Ook wordt in de oefening aandacht besteed aan de moeilijke klank [eeuw].

Verder is de specifieke geografische context belangrijk in dit gedicht. De vermelding van eilanden met krijsende meeuwen roept niet bij iedereen een duidelijk beeld op. De expressie-oefening laat de studenten hierop reflecteren en ermee oefenen.

Bij oefeningen 2 en 5.

■ 17. OP DINSDAG

Woordenschat: veer (pw), aangroeien (groeien staat wel in het basiswoordenboek).

Dit gedicht is moeilijk omdat er veel woorden zijn weggelaten. Verder komt er zelfs een niet-bestaand woord in voor, dat daarentegen een transparante betekenis heeft. Bovendien is het heel abstract. De oefeningen gaan in op al deze moeilijkheden. Om met elkaar te overleggen over wat er wordt uitgedrukt in het gedicht moeten de studenten wel een zeker niveau van spreekvaardigheid bezitten. In de uitspraak oefent de cursist de melodie van zelfgeschreven zinnen.

Bij oefening 2.

■ 18. BANDRECORDER, EENVOUDIG

Woordenschat: overkomen (pw), slikken (pw), (keel) schrapen (pw), suizen (pw), bandrecorder, geknisper en uitschoppen komen in beide woordenboeken niet voor, maar kunnen geïllustreerd worden.

Moeilijke klankcombinaties in dit gedicht zijn de klank [sch] voorafgegaan of gevolgd door andere medeklinkers. Bij de uitspraak oefening wordt deze lastige combinatie geoefend. De constructies van dit gedicht zijn niet zo lastig. De moeilijkheid is vooral gelegen in de betekenis van de diverse woorden die naar een Nederlandse/Belgische woonsituatie verwijzen en de moeilijke titel van het gedicht. Hierover is geen oefening opgenomen.

Bij oefeningen 2, 10 en 11.

■ 19. DIT IS EEN BRIEF AAN VADERS EN MOEDERS

Woordenschat: vasthouden (pw), succesvol (pw), chocolademelk (pw), drop (pw).

Het gedicht is vrij lang, maar er komen geen moeilijke constructies in voor. De vorm van de gebiedende wijs komt regelmatig terug. Eenmaal is de woordvolgorde gemarkeerd in “geld, daar kun je snoep voor kopen”. Het kind dat aan het woord is in het gedicht verwijst naar een aantal zaken die typisch zijn voor België of Nederland (chocolademelk, dropje op mijn knie, verhaaltje voor het slapengaan). De uitspraak oefent de lange vocaal [aa] en de korte vocaal [i].

Bij oefeningen 2, 8 en 9.

■ 20. ZONDER JOU

Woordenschat: hinderlijk (pw), merel (pw), zachtjes (pw), heus (pw), best (zwn) (pw), nou staat in bw onder “nu”, ooievaar (pw), heg (pw), bloeien (pw), roos (pw), zinloos (pw), bruidstooi, meidoorn, tactloos en lindenlaan staan in geen van beide woordenboeken.

Dit gedicht is vooral moeilijk vanwege het gebruik van veel zeldzame woorden voor allerlei bomen en planten. Er is een oefening voor de betekenis van alle woorden uit de natuur. Het ritme en het rijm in het gedicht maken het erg muzikaal en geschikt om de uitspraak te oefenen. De lange zin in de tweede strofe is lastig doordat de hoofdzin wordt uitgesteld. De uitspraak oefening speelt in op de alliteratie wereld – wonderlijk – weinig in regel 1 en 2.

Bij oefeningen 2, 8 en 9.

DE MUS

Tjielp tjielp – tjielp tjielp tjielp

Tjielp tjielp tjielp – tjielp tjielp

Tjielp tjielp tjielp tjielp tjielp tjielp

Tjielp tjielp tjielp

Tjielp

etc.

Jan Hanlo (Uit: Verzamelde gedichten, Van Oorschot 1989)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Jan Hanlo werd in 1912 in Bandung (Indonesië) geboren. Hij overleed in Maastricht in 1969 na een moeilijk leven: enig kind, ouders gescheiden, werkkamp in Duitsland in de 2^e Wereldoorlog, mislukt als leraar, in de gevangenis vanwege pedofilie, opgenomen in psychiatrisch ziekenhuis. Hij schreef vooral gedichten. Belangrijke onderwerpen zijn bij hem: liefde, humor, jeugd en schoonheid. Zie verder op: <http://home.hetnet.nl/~jhanlo>.

2. Luister naar het gedicht.

■ BEGRIP

3. (werk samen) Wat betekent 'de mus'? Ken je namen van andere vogels en dieren?

Welke dierengeluiden ken je in het Nederlands? Wat zijn de geluiden van deze dieren in je eigen taal?

Maak een overzicht:

<i>Dier (naam in NL)</i>	<i>Geluid (NL)</i>	<i>Geluid (MT)</i>
De mus	tjielp tjielp	

■ UITSPRAAK

4. (werk alleen) Hieronder zie je zeven dieren staan. Luister naar de geluiden die deze dieren maken. Zet het nummer van het geluid dat je hoort bij het dier. Probeer daarna het geluid op te schrijven in de derde kolom.

<i>Dier (naam in NL)</i>	<i>Nummer van het geluid</i>	<i>Geluid (NL)</i>
de mus	1.	tjielp tjielp
de koe		
de haan		
de muis		
de poes		
de hond		
de kip		
de ezel		

5. Luister nog een keer naar de geluiden. Imiteer de geluiden.

■ EXPRESSIE

6. (werk samen) Maak een gedicht met dezelfde structuur, maar met een ander dierengeluid. Bepaal zelf waar je de streepjes wilt zetten.

7. Oefen de uitspraak van je eigen gedicht. Kies steeds een andere intonatie.

■ PRESENTATIE

8. Lees het zelf gemaakte gedicht voor.

soms
sta ik stil
om te luisteren
naar het leven

(anoniem)

■ VOORBEREIDING

1. Het is een gedicht zonder auteur dat eens bij een poëziemanifestatie werd opgehangen.

2. Luister naar het gedicht.

■ BEGRIP

3. (werk alleen) Wat betekent deze regel?

■ UITSpraak

4. (werk alleen) Luister naar het gedicht. Let goed op de melodie. Welke lijn geeft de melodie die je hoort aan?

a.

Soms sta ik stil om te luisteren naar het leven.

b.

Soms sta ik stil om te luisteren naar het leven.

■ EXPRESSIE

5. (werk alleen) Maak van de vier regels van het gedicht drie, daarna twee, daarna een. Lees de gedichten nu voor: welke verschillen zijn er in prosodie?

6. (werk alleen) Schrijf een gedicht met dezelfde structuur als 'soms'.

Soms _____

om te _____

■ PRESENTATIE

7. Oefen de uitspraak/prosodie van het gedicht. Draag het voor.

De stad is nog stil.
Tegen elkaar en een muur
slapen twee fietsen.

Tjitske Jansen (Uit: Het moest maar eens gaan sneeuwen *met cd.*
Uitgeverij Podium, 2004)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Tjitske Jansen woont in Utrecht en werd op 3 maart 1971 geboren te Barneveld. Naast het maken van gedichten werkt ze als toneelschrijfster, actrice, theater- en schrijfdocent en als kok. In 2001 won ze tot haar grote verrassing een prijs met het voordragen van haar poëzie. Daarna is ze bekend geworden van haar optredens bij verschillende poëziemanifestaties. De bundel "Het moest maar eens gaan sneeuwen" uit 2003 is haar eerste bundel. Zie verder www.epibreneren.com/rs/jansen.html

2. Luister naar het gedicht en bekijk ook de foto hiernaast.

■ BEGRIP

3. (werk samen) Hoe laat is het in het gedicht?

4. (werk samen) Hiernaast zien jullie een foto van twee fietsen. Wat is op de foto hetzelfde als in het gedicht en wat is anders?

5. (werk samen) Stel je voor dat je buurman en jij twee fietsen zijn.

- Laat samen zien wat de zin 'tegen elkaar en een muur' betekent.

- Laat ook samen 'naast elkaar en tegen een muur' aan de andere studenten zien.

6. (werk samen) 'Slapen twee fietsen'

- Kunnen fietsen 'slapen'? Waarom wel / niet?

■ UITSpraak

7. (werk alleen) Luister naar de zinnen. Onderstreep de lettergrepen waarop het accent valt.

a. De stad is nog stil. Tegen elkaar en een muur slapen twee fietsen.

b. De stad is nog stil, maar in mijn huis hoor ik allerlei geluiden.

c. Ik zag drie poezen slapen en twee honden.

d. Hoeveel poezen zag je? Ik zag twee poezen en drie honden.

e. Heb jij een poes? Nee, wel een hond.

8. (werk samen) Lees de volgende zinnen hardop aan elkaar voor. Controleer of het accent op het goede woord ligt.

a. Amsterdam is een stad, maar Durgerdam is een klein dorpje.

b. Tolstoj is een schrijver, geen dichter.

c. Deze roman is mooi en hij is dik.

d. Wat vond je mooier, de roman of de film ?

e. Kom je met de fiets of met de auto?

■ EXPRESSIE

9. (werk alleen) Maak zelf een gedicht van drie regels over je eigen stad of dorp. Zorg dat de sfeer duidelijk wordt.

■ PRESENTATIE

10. Bedenk hoe je jouw eigen gedicht op een originele manier aan de andere studenten kunt presenteren, en presenteer je gedicht dan aan de anderen.

11. Kies met elkaar het best gepresenteerde gedicht.

DE VOGELS

Vanmorgen werd ik wakker
van de vogels.

En ik dacht: Waarvan werd ik wakker?
Van de vogels.

Van het licht ook, maar
meer van de vogels.

Het licht zacht zingend,
de vogels keihard.

Hans Andreus (Uit: Verzamelde gedichten, Bert Bakker 1983)

■ VOORBEREIDING

1. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

2. Informatie over de dichter

Hans Andreus is het pseudoniem van Johan Wilhelm van der Zand, die leefde van 1926 tot 1977. Hij heeft erg veel geschreven, zowel proza als poëzie. Hij hoorde bij de Vijftigers, een groep dichters die in de jaren vijftig gedichten in een nieuwe vorm wilde schrijven. Zijn latere werk is minder experimenteel. Hij heeft ook kinderboeken geschreven. Licht is een belangrijk thema in zijn werk. Zie voor meer informatie www.dbnl.nl/auteurs.

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk samen) Wakker worden van...

- *Ik werd wakker van de vogels* betekent *Ik werd wakker door de vogels, de vogels maakten me wakker.*

- *Ik werd wakker van het licht* betekent *Ik werd wakker door het licht, het licht maakte me wakker.*

- *Ik werd wakker van de wekker die ik op 7 uur had gezet.*

- *Ik werd wakker door mijn moeder die me met een kopje thee kwam wakken.*

Vraag aan elkaar hoe je die ochtend wakker bent geworden. Was het de bedoeling dat je wakker werd, of was het per ongeluk?

4. (werk samen) In het Zuid-Nederlands is “kei” een heel gewoon prefix, dat “heel erg” betekent. Iets kan daar “keigaaf” of “keileuk” zijn.

Wat is een “kei”? Wat zou “keihard” betekenen?

5. (werk samen) Zacht zingend.

Bij welk werkwoord hoort “zingend”? Hoe heet deze vorm en wat betekent het?

6. Zeg de voorlaatste regel van het gedicht een paar keer hardop voor jezelf. Wat valt je op?

Bedenk zelf een paar andere combinaties van deelwoorden met een adjectief dat met dezelfde letter begint. *Bijvoorbeeld: leuk lopend, scheef schrijvend.*

■ UITSPRAAK

7. (werk alleen) Je hoort tien woorden. Deze woorden hebben een [v] of een [w]. Als je een [v] hoort, zet je een kruisje in de kolom met de [v], als je een [w] hoort, een kruisje in de kolom met [w].

	[v]	[w]
Voorbeeld: je hoort water		x
	1.	1.
	2.	2.
	3.	3.
	4.	4.
	5.	5.
	6.	6.
	7.	7.
	8.	8.
	9.	9.
	10.	10.

8. (werk alleen) Zeg de woorden na.

■ EXPRESSIE

9. (werk samen) Zingende vogels maken geluid. Je hoort ze geluid maken. Maar licht? Hoe kan licht zingen? Kan je dat ook horen of voel je dat?

Schrijf zoveel mogelijk woorden op die je invullen bij de volgende zinnen:

De vogels zingen	Het licht zingt

10. (werk samen) Maak met de woorden die je hebt opgeschreven samen een gedicht over zingende vogels of over zingend licht.

■ PRESENTATIE

11. (klassikaal) Draag je gedicht voor aan de groep.

3 DEUREN

Duwen

Trekken

Duwen

Trekken

Pas Op

Afstapje

Pas Op

Opstapje

J. Bernlef (Uit: Achter de rug. Gedichten 1960 – 1990. Querido, 1997)

■ VOORBEREIDING

1. Luister naar het gedicht.

2. Informatie over de dichter

J. Bernlef is het pseudoniem van Henk Jan Marsman (geboren in 1937) die veel heeft geschreven en veel prijzen heeft gewonnen. Hij is een belangrijke figuur geweest voor de Nederlandse literaire kritiek in de jaren '60 en '70. Zie ook: <http://www.biblioweb.nl/auteurs/bernlef.htm>

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk samen) Ken je de betekenis van de woorden:

Deur _____
Duwen _____
Trekken _____
Pas op _____
Afstapje _____
Opstapje _____

4. (werk samen) Wat is het verschil tussen duwen en trekken?

Bedenk andere werkwoorden, die bij elkaar horen in paren. Bijvoorbeeld:

stijgen - *dalen*
staan - *zitten*
horen - *zien*
.... etcetera

5. (werk samen) Wat is het verschil tussen afstappen en opstappen? Ken je nog meer werkwoorden die met *afen op* beginnen?

■ UITSPRAAK

6. (werk samen) Luister naar de volgende woorden. Spreek eerst alleen, daarna samen de rijtjes met verkleinwoorden uit. Je kunt er een soort rap van maken !

a. huisje	boompje	beestje
b. hoedje	pakje	feestje
c. biertje	wijntje	glaasje
d. sapje	rietje	kaasje
e. boortje	uurtje	kniertje
f. raampje	huisje	liedje
g. scheepje	ijsje	oortje
h. kalfje	toetje	koortje

■ EXPRESSIE

7. (werk samen) Oefen in het voordragen van het gedicht. Let op de manieren waarop je de tekst kan voorlezen. Bijvoorbeeld:

- *voorzichtig*, omdat je niet weet wat er achter de deur zit,
- *nonchalant*, omdat je elke dag die deur door moet,
- *ongeduldig*, omdat je met iemand bent die langzaam loopt,
- *vermoeid*, omdat het een zware deur is.

Of bedenk zelf een andere manier.

8. (werk samen) Kies een manier en beslis wie het gedicht voordraagt, en wie het op jullie manier tegelijkertijd uitbeeldt.

■ PRESENTATIE

9. Draag samen het gedicht voor en beeld het uit. De groep moet raden welke manier jullie hebben bedacht of gekozen.

als niemand
luistert
naar niemand
vallen er doden
in plaats van
woorden

Jana Beranová (geschreven voor Amnesty International)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Jana Beranová is geboren in Tsjechië in 1935. Ze woont al jaren in Nederland. Dit gedicht is ooit gebruikt voor een affiche van Amnesty International. Haar laatste bundel verscheen in 2004 en heet "Tussentonen".

2. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

■ BEGRIP

3. (werk alleen) Wat is de betekenis van dit gedicht?

4. (werk alleen) Herschrijf het gedicht als proza. Verandert de betekenis?

■ UITSPRAAK

5. (werk alleen; daarna klassikaal) Luister naar het gedicht. Onderstreep de drie (of vier) woorden waarop het accent valt. Lees nu met de hele klas het gedicht samen voor en sla met je vuist op tafel bij de woorden die het accent hebben.

■ EXPRESSIE

6. (werk alleen) Vervang 'niemand' door 'iemand' en verander de rest van het gedicht. Vervang 'luistert naar' door 'kijkt naar' en verander de rest van het gedicht.

■ PRESENTATIE

7. Draag de gedichten voor. Welk gedicht vindt de groep het mooist?

EN JIJ?

En jij?
als ik groot ben
word ik piloot

En jij?
als ik groot ben
ga ik dood

en jij, en jij, en jij?
als we groot zijn gaan we dood
maar eerst worden we nog even piloot

Tim Krabbé (Uit: Vijftien goede gedichten. Loeb, 1973)

■ VOORBEREIDING

 1. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

2. Informatie over de dichter

Tim Krabbé werd in 1943 geboren in Amsterdam. Hij heeft niet veel gedichten geschreven. Zijn romans en verhalen zijn bekender. Zijn roman “Het gouden ei” is één van de populairste boeken bij scholieren. Het is bovendien twee keer verfilmd en in veel talen vertaald. Verder schrijft Tim Krabbé veel over schaken en wielrennen. Deze schrijver heeft een eigen website: <http://www.xs4all.nl/~timkr>

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk samen) Zoek de woorden op die je niet kent.

4. (werk samen) Dit gedicht heeft geen leestekens, behalve het vraagteken. Plaats punten en komma's op de juiste plekken. Herschrijf daarna het gedicht in hele zinnen. Welke constructie komt steeds terug?

5. (werk samen) De vraag “wat wil jij later worden?” wordt vaak aan kinderen gesteld. In dit gedicht geeft het kind een vreemd antwoord op die vraag. Wat vind je daarvan? Gebruik de volgende tabel.

Ik vind dit gedicht:

	<u>Heel erg</u>	<u>Een Beetje</u>	<u>Niet</u>
Grappig	☐	☐	☐
Koud	☐	☐	☐
Flauw	☐	☐	☐
Eerlijk	☐	☐	☐
Mooi	☐	☐	☐
Verdrietig	☐	☐	☐

6. (werk samen) Discussieer met twee andere cursisten over jullie meningen. Begin bijvoorbeeld zo: “Ik vind dit gedicht een beetje grappig, want...”

■ UITSPRAAK EN EXPRESSIE

7. (werk samen) Oefen de uitspraak van het gedicht. Let goed op de [ei] zoals in “jij” en de [o] zoals in “dood”.

 8. (werk samen) In het gedicht staat een heel korte vraagzin: *En jij ?* Als je een vraagzin uitspreekt, gaat de melodie van de zin aan het einde omhoog. Luister naar de volgende vraagzinnen en zeg na:

- Wat wil je worden?
- Waarom wil je piloot worden?
- Hoe oud ben je?
- Hoe lang ben je?
- Wat ga je doen?
- Wat zeg je?
- Wat bedoel je daarmee?
- Wil je dat nog een keer zeggen?

■ PRESENTATIE

9. (werk allemaal samen) De cursisten lezen het gedicht gezamenlijk voor, op de volgende manier. Cursist A begint met “en jij?” te vragen, aan cursist B. Kies iemand uit door duidelijk tegen hem of haar te praten en door hem of haar recht aan te kijken. Cursist B geeft antwoord, en vraagt weer aan een volgende “En jij?”

Pas op: de laatste twee regels worden door alle cursisten samen voorgelezen! Let daarbij extra goed op de uitspraak die je geoefend hebt.
Herhaal een paar keer.

A: *En jij?*

B: *als ik groot ben
word ik piloot*

En jij?

C: *als ik groot ben
ga ik dood*

en jij, en jij, en jij

allen: *als we groot zijn gaan we dood
maar eerst worden we nog even piloot*

VERLEGEN

We kwamen elkaar steeds tegen
zij verlegen ik verlegen

en net toen ik dacht
nu komt het erop aan

vroeg zij me zacht
wil je ook een banaan

het was de kans van mijn leven
ze had me nog nooit een banaan gegeven.

Erik van Os (Uit: Ik was zo'n steentje in jouw schoen, Uitgeverij
DiVers, 2001)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de auteur.

Erik van Os (1963) heeft al vele kinderboeken geschreven. Hij werkte als kleuterleider, poppenspeler, brugwachter en gezondheidsvoorlichter. Nu werkt hij bij een tijdschrift voor kinderen en schrijft hij voor een krant. Samen met zijn vrouw Elle van Lieshout schrijft hij kinderboeken, leermethodes, gedichten en liedjes. Soms geeft Erik lezingen op scholen en in bibliotheken

2. Luister naar het gedicht en lees mee.

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk samen) Leestekens. In dit gedicht staan geen leestekens.

Op welke plaatsen in dit gedicht kun je leestekens plaatsen?

4. (werk samen) Verlegen. Ben je zelf wel eens verlegen? Wanneer?

Noteer drie situaties waarin je verlegen bent. Vertel die situaties aan elkaar.

5. (werk samen) 'Wil je ook een banaan'?

- Wat zou jij het liefst krijgen van degene op wie je verliefd bent? En wat zou jij het liefste geven?

■ UITSPRAAK

6. (werk alleen) Rijnwoorden.

Welke woorden van het gedicht rijmen op elkaar? Kun je daar nog andere woorden met dezelfde klank aan toevoegen? Zet de woorden uit het gedicht in het schema bij elkaar en voeg daar nog 2 woorden met dezelfde klank aan toe:

	1e Rijnwoord	2e Rijnwoord	2e woord met gelijke klank	3e woord met gelijke klank
1	tegen	_____	<i>bewegen</i>	_____
2	_____	_____	_____	_____
3	_____	_____	_____	_____
4	_____	_____	_____	_____

7. (werk samen) Lees samen de zestien woorden nu rythmisch op, als een *rap*. Lees om de beurt een regel van vier woorden.

■ EXPRESSIE

8. (werk samen) Bedenk samen een ander einde voor het gedicht. Dat mag in drie regels, maar eventueel ook in twee of vier.

Verlegen

We kwamen elkaar steeds tegen

zij verlegen ik verlegen

en net toen ik dacht

nu komt het erop aan

vroeg zij me zacht

■ PRESENTATIE

9. (klassikaal) Lees de laatste regels van elk groepje aan elkaar voor.

10. (klassikaal) Geef elk groepje punten voor:

- a. het meest originele einde
- b. het einde met de mooiste rijmwoorden

VIJF KORTE GEDICHTEN

BIJNA NOOIT...

Bijna nooit zie je een vogel in de
lucht
zich bedenken, zwenken, terug.

Judith Herzberg (Uit: Doen en Laten.
Uitgeverij Maarten Muntinga, 1994)

HERFST

1000 dorre bladeren voor mijn
deur
brengen mij op niet 1 gedachte.

Bernlef (Uit: Achter de rug. Gedichten 1960
- 1990. Uitgeverij Querido, 1997)

SPROOKJE

Er was eens een man
die altijd rechtvaardig was.

Herman de Coninck (Uit: De gedichten 1.
Uitgeverij De Arbeiderspers, 1998)

BUITEN

Buiten gaat van alles voorbij,
daar is de straat, die ik soms wel
mis.

Binnen blijft alles zoals het is
en buiten gaat alles voorbij.

Willem Wilmink (Uit: Ernstig genoeg. Liedjes
en gedichten vanaf 1986. Uitgeverij Bert
Bakker, 1995)

ZIEKENBEZOEK

Mijn vader had een lang uur zitten
zwijgen bij mijn bed.

Toen hij zijn hoed had opgezet
zei ik, nou, dit gesprek

is makkelijk te resumeren.

Nee, zei hij, nee toch niet,
je moet het maar eens proberen.

Judith Herzberg (Uit: Doen en laten. Uitgeverij
Maarten Muntinga, 1994)

■ VOORBEREIDING

1. Dit zijn vijf korte gedichten uit de verzamelbundels "Het kleinste gedicht" en "Het lichte gedicht" van diverse Nederlandse en Vlaamse dichters.

2. Luister naar de gedichtjes en lees de tekst mee.

■ BEGRIP

3. (werk alleen) Herschrijf elk gedicht als proza.

- Bij welk(e) gedicht(en) moet je iets aan de interpunctie en hoofdletters veranderen?

- Uit hoeveel zinnen bestaat elk gedicht?

4. (werk alleen) Van welk(e) gedicht(en) ken je alle woorden?

Onderstreep de woorden die je nog niet kent en zoek ze op.

5. (werk alleen) Zoek bij elk gedicht een woord dat het gedicht goed samenvat. Kies niet een woord uit de titel. Het woord hoeft niet in het gedicht voor te komen.

- Waarom vind je dat woord belangrijk?

■ UITSpraak

6. (werk samen) In het vijfde gedicht staat een aantal woorden met de klank /ij/. Maak samen een lijst van die woorden.

7. (werk samen) Luister naar de zinnen en zeg ze na.

1. klein maar fijn.
2. drink Rijnwijn !
3. zijn of niet zijn (Shakespeare)
4. het mijn en het dijn.
5. een ei bij je ontbijt?
6. vijf blijde meisjes
7. kleine olijven
8. een geinige treinreis
9. wijnazijn
10. het Leidseplein

■ EXPRESSIE

8. (werk samen) Kies samen het mooiste gedicht. Waarom kiezen jullie dat gedicht?

9. (werk samen) Probeer het gekozen gedichtje met z'n tweeën zo mooi en leuk mogelijk voor te lezen en kies er passende gebaren en bewegingen bij.

■ PRESENTATIE

10. (werk in groepjes van vijf) Maak van de vijf korte gedichtjes één gedicht. Bepaal zelf de volgorde.

11. (werk in groepjes van vijf) Draag het gedicht met vijf personen voor, waarbij ieder persoon één van de oorspronkelijke gedichtjes opzegt.

12. (werk in groepjes van vijf) Maak zelf een héél kort gedicht en draag het voor.

- Wie in de groep heeft het kortste gedicht gemaakt?

Het liefst
lees ik jou als een boek.
Blad voor blad.
Soms spannend,
soms ruw,
soms onbeschrijflijk mooi.
En het allermooiste is
dat je het helemaal niet
erg vindt
als ik per ongeluk
een ezelsoortje aan je maak.

Geert De Kockere (Uit: Voor elk wat liefs. Uitgeverij De Eenhoorn, 1998)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Geert de Kockere werd op 18 mei 1962 te Tielt in België geboren. Hij is journalist en werkte voor kranten en tijdschriften. Hij woont met zijn vrouw en drie kinderen in Gierle. In 1989 verscheen zijn eerste bundel kindergedichten "Vingers in de jam". Voor zijn poëziebundel "Een fruitje van zilver" ontving hij de Prijs Letterkunde 1995 van de Vlaamse provincies voor kinderliteratuur. Naast verhalen en dichtbundels maakt hij ook interactieve filmpjes voor zijn website: www.tuinmannen.be. Voor verdere informatie zie: www.geertdecockere.be

2. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk samen) Voor elk wat liefs'.

Op welke woordcombinatie is 'voor elk wat liefs' een variant?

4. (werk samen) Overtreffende trap.

In dit gedicht komt twee keer een overtreffende trap voor. Wat zijn de twee woorden in de overtreffende trap?

Zoek ook de andere bijvoeglijke naamwoorden uit het gedicht op, noteer ze in het schema hieronder en schrijf er de overtreffende trap naast:

	Bijvoeglijk naamwoord		Overtreffende trap
1	_____	←	_____
2	_____	←	_____
1	_____	→	_____
2	_____	→	_____

■ UITSPRAAK

5. (werk alleen) Luister naar de woorden en zeg na:

1. lief	liefst	iets liefs
2. mooi	mooist	iets moois
3. vaal	vaalst	iets vaals
4. groot	grootst	iets groots
5. klein	kleinst	iets kleins
6. spannend	spannendst	iets spannend
7. erg	ergst	iets ergs
8. ruw	ruwst	iets ruws
9. zacht	zachtst	iets zachts
10. jong	jongst	iets jong

6. (werk samen) De tweede rij woorden in de lijst hierboven is de superlatief. In het gedicht staat nog een andere manier om een superlatief te maken: "het allermooiste" (het accent valt op aller- - -). Luister naar de zinnen en zeg ze na.

1. Londen is mooi, maar de allermooiste stad is Amsterdam.
2. Claire is lief, maar de allerliefste ben jij.
3. Een miertje is klein, maar een vlo is het allerkleinst.
4. De films van Hitchcock zijn spannend, maar het allerspannendst is James Bond.
5. Deze roman is dik, maar dat boek is het allerdikst.

7. (werk samen) Maak de zinnen af. Gebruik de superlatiefvorm met aller-. Luister daarna naar de zinnen en zeg ze na.

1. Londen is een grote stad, maar de _____ stad is Tokio.
2. Chocolade is lekker, maar het _____ is Italiaans ijs.
3. Dit is een goed boek maar het _____ boek is *Anna Karenina*.
4. De *Empire State Building* is hoog maar de _____ wolkenkrabber staat in Singapore.
5. Ik houd veel van mijn poes, maar het _____ houd ik van jou.

■ EXPRESSIE

8. (werk samen) Pak een boek en bedenk gezichtsuitdrukkingen en geluiden die volgens jullie passen bij hoe de dichter zijn geliefde als een boek wil gaan lezen. Laat twee personen uit jullie groep dit voor de groep voordoen.

9. (werk alleen) 'Als ik per ongeluk een ezelsortje aan je maak'; Dit einde van het gedicht is enigszins verrassend. Kun je een ander einde bedenken waarbij zintuigen of andere lichaamsdelen (bijvoorbeeld oren, ogen, neus, mond, vingers, handen) een rol spelen?

■ PRESENTATIE

10. Lees de laatste regels aan elkaar voor.

De docent noteert op het bord welke categorieën (zintuigen of lichaamsdelen) jullie in je dichtregels gebruikt hebben.

Bijvoorbeeld:

- *met de vingers aanraken,*
- *met de neus ruiken,*
- *etcetera...*

WIJS

De oude grijze wijze man
wist niet hoe oud hij was
wist niet hoe warm
wist niet hoe koud het was

Zijn ziel was jong – zijn hart dat zong
hij was geen ouwe sok
de wijze man
was wijzer dan
de wijzers van de klok.

Toon Hermans (Uit: Zo waait de wind. De Fontein, 1994.)

© Toon Hermans B.V.

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Toon Hermans (1916-2000) was een van de grootste Nederlandse cabaretiers van de 20^e eeuw. Hij introduceerde in 1955 de 'one-man show'. Naast komiek was hij ook dichter en schilder. Informatie over Toon Hermans vind je op www.verenigingtoonhermans.nl. De site toont iedere maand een ander gedicht van Toon.

2. Waaraan denk je bij het woord 'wijs'? Overleg samen.

3. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

■ BEGRIP

4. (werk samen) Zoek onbekende woorden op. 'Een ouwe sok' is een negatieve aanduiding voor een oude man. Let op, in dit gedicht staat een homoniem. Een homoniem is een woord met twee betekenissen: 'wijzer': 1. comparatief van 'wijs'; 2. de wijzer van de klok.

5. (werk samen) Zeg in een paar zinnen wat de betekenis van het gedicht is (parafraseer).

6. (werk samen) Zoek de tegenstellingen

Oud	X
Grijs	X
Wijs	X
Warm	X
Jong	X
Een ouwe sok	X
Man	X
Koud	X
Oude grijze wijze man	X _____

■ UITSPRAAK

7. (werk samen) Luister naar de woorden en zeg ze na.

[w]	[z]
Wijs - ijs	Ziel - kiel
Warm - arm	Zijn - mijn
Weten - eten	Zong - jong
Was - as	

[ei]
Wijs - wijzer
Grijs - grijzer
IJs - ijzer

[ei] - [ee]
Wijs - wees
Mijn - meen
Gijs - Gees
Blijf - bleef

Lees daarna samen het gedicht. Controleer de uitspraak.

8. (werk samen) Lees om de beurt één woord dat met een w- begint, en daarna hetzelfde woord maar dan met met de klank v-. Is het verschil goed te horen?

- 1. worst - vorst
- 2. wies - vies
- 3. wast - vast
- 4. wier - vier
- 5. weegt - veegt
- 6. wel - vel
- 7. wol - vol
- 8. wat - vat
- 9. wet - vet
- 10. weer - veer

■ EXPRESSIE

9. (werk samen) Vervang het vraagwoord 'hoe' door één of meer andere vraagwoorden (wie / wat / waar / wanneer / waarom / hoeveel) en herschrijf het eerste vers. Je kunt in de drie regels hetzelfde vraagwoord gebruiken of drie verschillende. Maak twee varianten. Voorbeeld:

De oude wijze grijze man

- *Wist niet wat*
- *Wist niet wat*
- *Wist niet wat*

De oude grijze wijze man

- *Wist niet wat*
- *Wist niet waar*
- *Wist niet wanneer*

10. (werk samen) Vervang 'oude grijze wijze man' door het tegenovergestelde en herschrijf de eerste strofe.

■ PRESENTATIE

11. Leer je eigen verzen uit het hoofd en draag ze voor aan de klas.

Ik
wil alleen
maar weten
wie ik ben.

Een
andere reden
om te schrijven
heb
ik niet.

Maar
wie ik ben
gaat niemand
wat aan.

Jan Arends (Uit: Vrijgezel op kamers. De Bezige Bij, 2003)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter

Jan Arends werd geboren 1925 in Den Haag. Tijdens zijn leven heeft hij veel baantjes gehad. Later werd hij een paar keer opgenomen in psychiatrische ziekenhuizen, en in 1974 pleegde hij zelfmoord. In zijn gedichten en verhalen zocht hij naar de grens tussen realiteit en gekte. Over zijn leven is een film gemaakt. Meer informatie vind je op www.dbnl.nl/auteurs.

2. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk alleen) Zoek woorden op die je niet kent.

4. (werk alleen) Wat betekent de uitdrukking “Het gaat je niet aan”?

In die zin is *het* subject en *je* indirect object. Deze uitdrukking staat in de laatste strofe van het gedicht, maar dan in een iets andere vorm:

(Maar) wie ik ben gaat niemand wat aan.

Wat is subject en indirect object in deze zin? Wat betekent de zin?

5. (werk samen) Een tegenstelling of paradox.

In gedichten komen we vaak tegenstellingen tegen. In dit gedicht vinden we ook een tegenstelling of paradox. Probeer te vinden wat de tegenstelling is. Beantwoord eerst de volgende vragen:

- Welke reden noemt de dichter om te schrijven?
- Wil hij zijn gedachten wel met andere mensen delen?
- Welk nadeel heeft schrijven volgens hem?

■ UITSPRAAK

6. (werk alleen) Luister naar het gedicht. In elke strofe valt het accent op één woord. Welk woord is dat?

Strofe 1	a. ik	b. andere	c. ben
Strofe 2	a. alleen	b. andere	c. wie
Strofe 3	a. weten	b. niet	c. niemand

7. (werk alleen) In eenzelfde zin kan het accent, afhankelijk van de context, op verschillende woorden vallen. Luister naar de zinnen. Onderstreep het woord waar het accent op valt.

1a - Marie kan niet op mijn feestje komen – maar haar man Piet komt wel.

1b - Marie kan niet op mijn feestje komen – maar ze komt wel op jouw feestje.

1c - Marie kan niet op mijn feestje komen – maar ze komt zondag koffiedrinken.

2a - Haar vriend is gisteren met het vliegtuig gekomen – niet met de auto.

2b - Haar vriend is gisteren met het vliegtuig gekomen – maar mijn vriend komt niet.

2a - Haar vriend is gisteren met het vliegtuig gekomen – want hij moest vandaag werken.

3a - De garage heeft mijn auto gerepareerd – dat heb ik niet zelf gedaan.

3b - De garage heeft mijn auto gerepareerd – maar mijn fiets heb ik zelf gemaakt.

3c - De garage heeft mijn auto gerepareerd – maar de auto van mijn vrouw was nog niet klaar.

8. (werk samen) Stel elkaar de volgende vragen (leg het accent op het onderstreepte woord). De ander geeft een antwoord dat logisch in de context past.

1. Komt Marie ook op jouw feestje?
2. Komt Marie ook op jouw feestje?
3. Komt Marie ook op jouw feestje?
4. Heeft de garage je auto gerepareerd?
5. Heeft de garage je fiets gerepareerd?

6. Heeft de fietsenmaker jouw fiets al gerepareerd?
7. Heb je dit boek van Mulisch al gelezen?
8. Ben je je boek vergeten?
9. Heb je het boek van Mulisch al gelezen?

■ EXPRESSIE

9. (werk alleen) Maak van elke strofe een zin door de woorden achter elkaar te schrijven.

10. (werk alleen) Maak dan zelf drie zinnen die zo beginnen:

- Ik wil alleen maar _____ . *(ten minste 3 woorden toevoegen)*
- _____ heb ik niet. *(ten minste 4 woorden toevoegen)*
- Maar _____ . *(ten minste 5 woorden toevoegen)*

Bijvoorbeeld:

*Ik wil alleen maar lezen in mijn boek.
Andere wensen om te doen heb ik niet.
Maar dan zou het leven wel saai zijn.*

11. (werk alleen) Probeer daarna de zinnen te verdelen in stukjes, net zoals Jan Arends heeft gedaan. Welk gedicht vind je mooier, dat met drie zinnen of dat met drie strofen? Kies welke variant je wil voorlezen aan de groep.

■ PRESENTATIE

12. Lees je eigen gedicht voor. Let goed op prosodie! De anderen moeten zeggen welke variant ze horen: het gedicht van drie zinnen, of het gedicht van drie strofen.

IN HET DONKER VAN EEN ONDERARM

[1]

Het is niet gemakkelijk een brief te schrijven in de slaapkamer van de schrijver. Wij schrijven en wij slapen hier en vaak bestaat het verschil niet meer tussen herlezen en ontwaken, openslaan ondergaan en opstaan in elkaar.

[2]

Hij schrijft kleine woorden in een schrift.
Ik mag ze niet lezen. En wanneer het toch gebeurt, mag ik er niets van zeggen.
Ook niet wanneer ik een verbetering weet.
Ik weet er minstens twee.

Maria Barnas (Uit: Twee zonnen. Uitgeverij De Arbeiderspers, 2003)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Maria Barnas (1973) is beeldend kunstenaar, romanschrijfster, docente aan de Amsterdamse Rietveldacademie en poëzie-recensente. Het gedicht komt uit de bundel *Twee zonnen* die in 2004 de C.Buddingh'-prijs heeft gekregen. Deze, genoemd naar de in 1985 overleden dichter Cees Buddingh', wordt jaarlijks uitgereikt aan het beste, Nederlandstalige poëziedebuut.

2. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

■ BEGRIP

3. (werk samen) In het donker van een onderarm. De onderarm is het onderste gedeelte van je arm. Wat kun je met je arm doen als je niet wilt dat iemand meeleest terwijl je aan het schrijven bent? Hoe komt het dat het donker wordt bij je onderarm? Als je het niet weet, leg dan je onderarm over je schrift.

4. (werk samen) Deel [1]

a. In dit deel gaat het over schrijven en slapen.

- Zie je andere woorden die te maken hebben met slapen en met schrijven ?

- Er is ook een woord dat met beide een relatie heeft. Welk woord is dat?

b. Welk substantief associeer je met het werkwoord ondergaan ?

c. Geef de antoniemen:

Woord	Antoniem
1. <i>ondergaan</i>	_____
2. <i>opstaan</i>	_____
3. <i>ontwaken</i>	_____
4. <i>openslaan</i>	_____

5. (werk samen) Deel [2]

a. In dit deel staan enkele verwijswaarden. Naar welke woord of woordgroep verwijst:

Versregel	Woord	Verwijst naar:
2	<i>ze</i>	_____
2	<i>het</i>	_____
3	<i>er... van</i>	_____
5	<i>er</i>	_____

b. Wat wordt bedoeld met het woord *verbetering* in versregel 4 ? Gaat de *verbetering* over de correcte schrijfwijze van een woord, of is het een leugen die moet worden gecorrigeerd?

6. (werk samen) In deel [2] is een man of een jongen aan het schrijven. En in deel [1] ?

■ UITSPRAAK

7. (werk alleen) In dit gedicht staat een moeilijke combinatie van klanken: *-schr-*, zoals in *schrijven*. Je hoort tien zinnen. Noteer of je in de zin de klank *-schr-* hoort of niet.

Zin	ja	nee
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

6.		
7.		
8.		
9.		
10.		

8. (werk samen) Je hoort nu een variant van de tien zinnen. Luister en zeg na.

■ EXPRESSIE

9. (werk alleen) Strofe [1]

Hieronder staat strofe [1] nog een keer, maar nu zonder de plaatsbepaling *in de slaapkamer van de schrijver*. Vul een andere plaatsbepaling in. Kun je infinitieven invullen die passen bij de nieuwe plaatsbepaling? Bespreek het resultaat.

Het is niet gemakkelijk een brief te schrijven
 in _____. Wij _____
 en wij _____ hier en vaak bestaat het verschil
 niet meer tussen _____ en _____

10. (werk alleen) Strofe [2]

a. De schrijver in dit deel van het gedicht wil niet dat de "ik" leest wat hij schrijft. Maar er zijn ook schrijvers die het juist fijn vinden dat hun partner of een vriend hun tekst leest. Herschrijf deel [2] voor die situatie.

- Welke twee versregels hoef je niet te veranderen?

Nu de tekst niet meer geheim is, moet je natuurlijk ook een andere titel voor het gedicht kiezen!

b. Kun je andere woorden invullen in de gaten:

Ik schrijf _____ (adjectief + substantief pluralis) in _____.

Bijvoorbeeld:

- *Ik schrijf mooie zinnen in een notitieboekje.*

- *Ik schrijf lange e-mails in Amsterdam.*

■ PRESENTATIE

11. (werk samen) Kies samen één van de twee teksten van opdracht 1 om die voor te dragen. Let bij het voordragen op de intonatie: de versregels houden aan het einde van de regel niet op, maar lopen nog door naar de tweede versregel (enjambement). De regels krijgen daardoor iets verrassends, probeer dat bij het voorlezen te laten horen.

12. Lees om de beurt de zin voor die je hebt geschreven in opdracht 8b, maar gebruik niet ik, maar de voornaam van de cursist die naast je zit.

Bijvoorbeeld:

- *Alice schrijft mooie zinnen in een notitieboekje.*

- *Freek schrijft lange e-mails in Amsterdam.*

WEGGAAN

Weggaan is iets anders
dan het huis uitsluipen
zacht de deur dichttrekken
achter je bestaan en niet
terugkeren. Je blijft
iemand op wie wordt gewacht.

Weggaan kun je beschrijven als
een soort van blijven. Niemand
wacht want je bent er nog.
Niemand neemt afscheid
want je gaat niet weg.

Rutger Kopland (Uit: Geluk is gevaarlijk. Uitgeverij Maarten
Muntinga, 1999)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Rutger Kopland is het pseudoniem van Rutger H. van den Hoofdakker die geboren werd in Goor in 1934. Hij was vroeger hoogleraar psychiatrie aan de Rijksuniversiteit Groningen. De schrijver publiceerde tot nu toe vijftien dichtbundels. De eerste *Onder het vee*, in 1966 en de tot nu toe laatste *Een man in de tuin*, in 2004. Daarnaast verscheen er ook proza van zijn hand: essays, colleges en voordrachten en reisverslagen. Koplands poëzie is in Nederland vele malen bekroond, zo ontving hij in 1988 de belangrijke P.C. Hooftprijs en in 1998 de VSB-Poëzieprijs.

Voor meer informatie kijk op: www.dbnl.nl/auteurs.

2. Welke associaties heb je bij het woord 'weggaan'?

3. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

■ BEGRIP / ANALYSE

4. (werk alleen) Samengestelde woorden. De luister nu nogmaals één of twee keer naar het gedicht.

- Noteer de samengestelde werkwoorden die je daarbij hoort onder elkaar. Lees vervolgens het gedicht nog één keer door om te controleren of je alle samengestelde woorden hebt genoteerd en vul het lijstje zo nodig aan.

- Noteer ten slotte achter ieder samengesteld woord de eerste persoon enkelvoud van de onvoltooid verleden tijd en de eerste persoon enkelvoud van de voltooid verleden tijd van dat woord.

5. (werk alleen) Welke samengestelde werkwoorden ken jij zelf nog meer?

Schrijf in 2 minuten tijd zoveel mogelijk samengestelde werkwoorden op.

Wissel als de tijd om is de werkwoorden met je buurman/buurvrouw uit.

6. (werk alleen) Sfeer van het gedicht. Welke sfeer proef je in het gedicht? Is het naar jouw gevoel blij/neutraal/ verdrietig? En waarom?

7. (werk alleen) Een 'soort van blijven'. Waarom schrijft de dichter: 'Weggaan' kun je beschrijven 'als een soort van blijven'? Wat vind je van dit idee van de dichter?

8. (werk alleen) 'Weggaan'. Welk ander woord in het gedicht heeft het meeste te maken met 'weggaan'?

■ UITSPRAAK

9. (werk alleen) Je hoort tien werkwoorden. Op welke lettergreep valt het accent?

1. omkijken
2. weggaan
3. dichttrekken
4. voorschrijven
5. afnemen
6. uitkiezen
7. neerzetten
8. optillen
9. voordragen
10. opzoeken

10. (werk samen) Cursist 1 leest de combinaties van werkwoorden voor. Cursist 2 herhaalt. Daarna wisselen van nummer.

1. dichttrekken – opentrekken
2. uitgaan – binnenkomen
3. terugkomen – weggaan
4. optillen – neerzetten

- 5. voorliggen – achterliggen
- 6. oplopen – aflopen
- 7. optillen – neerleggen
- 8. vastbinden – losmaken
- 9. hier heenlopen – daar heengaan
- 10. opgaan – ondergaan

11. (werk alleen) Maak een lijstje van werkwoorden die met *op*-beginnen.
Let op: het accent moet op de eerste lettergreep vallen.

■ EXPRESSIE

12. (werk samen) Vervang in het eerste couplet ‘weggaan’ door ‘thuiskomen’ en kijk samen welke woorden in het gedicht je daardoor moet veranderen. Blijft dit deel van het gedicht dan nog even mooi of veelzeggend?

Thuiskomen

Thuiskomen is iets anders

■ PRESENTATIE

13. Draag het nieuwe eerste couplet voor.

- Is het gedicht nog even dramatisch als met het woord ‘weggaan’? Waarom wel/ niet?

U

Soms denk ik: ik zeg u,
zolang ik je al ken,
hoewel ik heel gewoon
geliefde van je ben
en je nooit doet alsof
je ouder bent dan ik, daarbij:
het geldt ook andersom.
Voor jou ben ik geen jij.
Laatst zei je: ik zeg u,
zolang ik je al ken,
hoewel ik heel gewoon
geliefde van je ben
en het normaal zou zijn
als ik je altijd joude.
Maar ik vind u erg mooi.
U is het kortste woord
om van elkaar te houden.

Bart Moeyaert (Uit: Verzamel de liefde. Uitgeverij Querido, 2003)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Bart Moeyaert is in 1964 in het Belgische Brugge geboren als jongste in een gezin van zeven jongens. Zijn eerste boek werd in 1983 gepubliceerd. Naast gedichten schrijft hij (jeugd)literatuur. Zijn werk is inmiddels in twaalf talen verkrijgbaar en vaak bekroond. Naast het schrijven van stukjes voor kranten doet hij ook vertaalwerk. Zijn eigen website: www.bartmoeyaert.com is erg mooi. Je kunt ook kijken op: www.schrijversnet.nl.

2. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk samen) Je kunt dit gedicht in twee stukken knippen. Welke twee?

4. (werk samen) Welk persoonlijk voornaamwoord (pronomen) zie je in 'jouen'? Wat betekent dit werkwoord?

5. (werk samen) Welke twee betekenissen kun je geven aan de versregel 'Maar ik vind u erg mooi'?

6. (werk samen) 'U' en 'jij'.

De situaties waarin het gebruikelijk is iemand met 'u' of met 'jij' aan te spreken, verschillen per land. Bedenk drie situaties waarin je in Nederland, Vlaanderen en in je eigen land 'u' zegt en drie situaties waarin je 'jij' zegt:

<u>U</u>			<u>Jij</u>			
	Nederlands	Vlaams	Eigen Taal	Nederlands	Vlaams	Eigen Taal
1	_____	_____	_____	1	_____	_____
2	_____	_____	_____	2	_____	_____
3	_____	_____	_____	3	_____	_____

7. (werk samen) Bespreek de overeenkomsten en de verschillen van de vorige oefening met elkaar.

8. (werk samen) Wat vind je verrassend aan dit gedicht?

■ UITSpraak

9. (werk alleen) Luister naar het gedicht. Je hoort vijf woorden met de klank [au]. Onderstreep die woorden.

10. (werk samen) Oefen de uitspraak van het gedicht. Lees om de beurt een zin.

■ EXPRESSIE

11. (werk samen) Verander 'u' in 'jij'.

- Wat gebeurt er met het gedicht?
- Wat moet je nog meer veranderen?
- Vinden jullie het gedicht dan nog net zo mooi?

■ PRESENTATIE

12. Presenteer het oorspronkelijke gedicht met zijn tweeën. Bedenk een leuke (vorm van) presentatie waarbij je allebei een deel van het gedicht voordraagt. Kies daarna met de hele groep de meest originele presentatie.

Zoals dit eiland van de meeuwen
is en de meeuwen van hun krijsen
en hun krijsen van de wind
en de wind van niemand,

zo is dit eiland van de meeuwen
en de meeuwen van hun krijsen
en hun krijsen van de wind
en de wind van niemand.

Herman de Coninck (Uit: De gedichten. De Arbeiderspers, 1998)

■ EXPRESSIE

7. (werk samen) Er zitten een paar moeilijke klanken in dit gedicht: [eeuw], [ij], [w]. Schrijf een aantal woorden op die de klank [ij] bevatten, en ook een paar met [eeuw] en [w]. Oefen deze woorden samen en lees je lijstje voor.

8. (werk alleen) Dit gedicht gaat over de natuur: een eiland, waar de wind waait en meeuwen vliegen. Op eilanden in Nederland en in de rest van West Europa waait het altijd en zijn er altijd meeuwen. Op eilanden die jij kent, is dat misschien anders. Denk na over een andere plek in de natuur, zoals een bos, de zee, de bergen of een plek die je zelf kent.

- Welk dier leeft daar?
- Wat voor geluid maakt dat dier?
- Waait de wind daar ook of gebeurt er iets anders?

Plek	Dier	Geluid	Wat is er?
Eiland	Meeuwen	Kriisen	Wind
Bos			
Zee			
Bergen			
Weiland	Koeien	Loeien	Zon

9. (werk alleen) Maak met de woorden die je hebt opgeschreven een vergelijking in dichtvorm, zoals in het gedicht *Meeuwen*. Bijvoorbeeld:

*Zoals dit weiland van de koeien
is en de koeien van hun loeien
en hun loeien van de zon
en de zon van niemand*

*zo is dit weiland van de koeien
en de koeien van hun loeien
en hun loeien van de zon
en de zon van niemand.*

■ PRESENTATIE

10. Draag de gedichten voor in de groep. Welk gedicht is het mooist? Waarom vinden jullie dat?

op dinsdag verliezen
de vogels hun veren
aan de wind
de hoofden hun oren
aan de muziek

op dinsnacht groeien
alle dingen weer aan
de veren aan de hoofden
de oren aan de vogels

Gerard Berends (Uit: Het sloeg twaalf uur. Uitgeverij Holland,
1990)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter

Gerard Berends werd geboren in 1946. Hij is leraar Nederlands en schrijft verhalen en gedichten voor kinderen. Dit gedicht is gepubliceerd in 1990. Kijk voor meer informatie en andere gedichten van Gerard Berends op www.epibreren.com.

2. Luister naar de tekst en lees de tekst mee.

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk samen) Zoek de woorden op die je niet kent.

4. (werk samen) Welk woord in dit gedicht bestaat niet? Wat betekent het?

5. (werk samen) Dit gedicht bestaat uit vijf zinnen. Maar de zinnen in dit gedicht zijn niet allemaal compleet. Schrijf de juiste woorden in de zinnen. Je hoeft zelf geen woorden te bedenken! Alle woorden die je nodig hebt, staan in het gedicht. Kijk goed naar zin a en zin c om de juiste woorden te vinden.

- a. Op dinsdag verliezen de vogels hun veren aan de wind
- b. _____ de hoofden hun oren aan de muziek
- c. Op dinsnacht groeien alle dingen weer aan
- d. _____ de veren aan de hoofden
- e. _____ de oren aan de vogels

6. (werk samen) Wat betekent: “De vogels **verliezen** hun veren **aan** de wind?”

7. (werk samen) Wat is volgens jou de betekenis van dit gedicht?

8. (werk alleen) Wat doe jij op de dagen en nachten van de week? Maak een lijst, schrijf complete zinnen:

Op maandag:	Voorbeeld: Op maandag ga ik naar het zwembad.
Op maannacht:	
Op dinsdag:	
Op zondagavond:	

■ UITSpraak

9. In de vorige oefening heb je een lijst gemaakt met activiteiten op de verschillende dagen van de week. De docent schrijft een paar zinnen van cursisten op het bord en leest ze voor. De cursisten spreken deze zinnen na.

10. (werk samen) Oefen de zinnen die je hebt gemaakt. Verander daarna de zinnen en begin met "Ik ...". Oefen ook deze zinnen met elkaar.

Voorbeeld: *Ik ga op maandag naar het zwembad.*

■ EXPRESSIE

11. (werk alleen) Maak een tekening van de laatste strofe. Bedenk zelf welke "dingen" nog meer aangroeien.

■ PRESENTATIE

12. Laat elkaar de tekeningen zien en leg uit wat je getekend hebt.

BANDRECORDER, EENVOUDIG

Je hoeft niet te praten
ook geknisper van kranten komt duidelijk over
of als je slikt keelschraapt
een schoen uitschopt

het suizen van het gas
de tik van het licht uit
de telefoon buiten de auto's
mijn korte adem

maar als je toch iets zegt
zeg dan liever iets aardigs
iets dat ik nog eens kan draaien
als je weg bent

Remco Campert (Uit: Kus zoekt mond. Uitgeverij De Bezige Bij,
1995)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Remco Campert is in 1929 geboren in Den Haag. Zijn eerste dichtbundel *Vogels vliegen toch* schreef hij in 1951. Naast gedichten schrijft hij romans voor volwassenen en kinderen en korte verhalen. Samen met de schrijver Jan Mulder verzorgt hij de dagelijkse column 'CAMU' voor de voorpagina van het landelijke dagblad de Volkskrant. In 1976 ontving hij de P.C. Hooftprijs voor zijn hele oeuvre. Zie www.dbnl.org/auteurs voor meer informatie.

2. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

3. Informatie over het gedicht. Dit gedicht staat in een bundel uit 1965. Uit welk woord blijkt dat het gedicht meer dan 40 jaar oud is? Welk woord zou een dichter nu gebruiken?

■ BEGRIP / ANALYSE

4. (werk samen) 'Bandrecorder'.

Kijk naar de foto en beschrijf wat naar jullie idee een bandrecorder precies was/ is.

- Welk apparaat(je) gebruik je daarvoor nu?

5. (werk alleen) Lees het gedicht voor jezelf eenmaal hard en eenmaal zacht voor. Plaats leestekens op de plaatsen waar je ze zou verwachten in dit gedicht.

6. (werk samen) Overleg met elkaar of het gedicht het beste hard of zacht kan worden voorgelezen en geef daarvoor argumenten.

7. (werk alleen) Welke geluiden beschrijft Remco Campert vanaf de tweede zin: *'ook geknisper van kranten komt duidelijk over'*:

Geluid

- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____
- _____

8. (werk alleen) Kijk nog eens naar de leestekens die je in het gedicht hebt geplaatst.

- Wil je sommige leestekens nu anders neerzetten?

- Waarom?

9. (werk alleen) 'Iets dat ik nog eens kan draaien'.

- Geef één ander woord dat je in de plaats van het woord 'draaien' kunt gebruiken.

- Beschrijf met enkele trefwoorden de situatie waar in dit gedicht sprake van is.

- Teken die situatie vervolgens met kleuren.

■ UITSpraak

10. (werk alleen) Een van de moeilijkste combinaties van klanken in het Nederlands is *sch*-. Luister naar het gedicht. Hoeveel keer hoor je deze klankcombinatie?

11. (werk alleen) Heel veel namen van stadjes en dorpjes in Nederland beginnen met *sch*-. Luister naar de namen en zeg na.

1. Schagen
2. Scharwoude
3. Schoorl
4. Schiermonnikoog
5. Schiphol
6. Scheveningen
7. Scheemda
8. Schalkhaar
9. Schermer
10. Schellingwoude

12. (werk alleen) Vul in. Het woord dat je moet invullen, is een woord dat met *sch*- begint.

1. Met een pen kun je een lange brief aan je moeder sch...
2. Alle mensen hebben aan elke voet een sch...
3. De toren van Pisa staat niet recht, maar sch...
4. Waarheen gaan alle kinderen van 4 tot 16 jaar? Naar sch...
5. Als de kleren uit de wasmachine komen, zijn ze niet vies meer, maar sch...

■ EXPRESSIE

13. (werk in twee- of viertallen) Bedenk iets aardigs dat jullie tegen je docent zouden willen zeggen, zodat zij/hij dat later nog eens zou willen 'terugdraaien'. Zoek bij die woorden/zinnen een passend geluid en maak van het geheel een opname.

■ PRESENTATIE.

14. Elk tweetal/viertal laat de opnames horen.

De docent kiest die combinatie van woorden en geluid die zij/hij het liefste nog eens zou willen afdraaien

Dit is een brief aan vaders en moeders.
Ik ben het kind.
Hou me vast en kijk naar me.
Til me op, zet me neer, laat me gaan.
Het kan me niet schelen hoe u uw geld verdient
en of u succesvol bent.
Geld daar kun je snoep voor kopen,
Maar ik hoef geen dure koeken bij de chocolademelk.
Alleen maar een dropje op mijn knie als ik gevallen ben.
Alleen maar op schoot.
En als ik op schoot zit, moet u niet altijd tv kijken.
En als u mij een verhaaltje vertelt,
ga dan op de rand van mijn bed zitten.
En zeg dat ik mijn ogen dicht mag doen.
En vraag me hoe het was vandaag want dat begrijp ik best.
En ik zal zeggen dat het fijn was vandaag.
En blijf dan na het verhaaltje nog even zitten.
En kijk naar me.

Tjitske Jansen (Uit: Het moest maar eens gaan sneeuwen *met*
cd. Uitgeverij Podium, 2004)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Tjitske Jansen woont in Utrecht en werd op 3 maart 1971 geboren te Barneveld. Naast het maken van gedichten werkt ze als toneelschrijfster, actrice, theater- en schrijfdocent en als kok. In 2001 won ze tot haar grote verrassing een prijs met het voordragen van haar poëzie. Daarna is ze bekend geworden van haar optredens bij verschillende poëziemanifestaties. De bundel "Het moest maar eens gaan sneeuwen" uit 2003 is haar eerste bundel. Zie verder:

www.epibreren.com/rs/jansen.html

2. Luister naar het gedicht en lees de tekst mee.

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk samen) Wat denk je dat het kind uit dit gedicht eigenlijk wil?

4. (werk samen) Vanaf regel 3 geeft het kind een opsomming van wat het allemaal wèl en niet wil. Bespreek met elkaar wat de dingen zijn die het kind wel wil en wat de dingen zijn die het kind niet wil.

5. (werk samen) Waarom wil dit kind 'een dropje op mijn knie als ik gevallen ben'?

6. (werk samen) 'Het kan me niet schelen hoe u uw geld verdient en of u succesvol bent'

- Bestaat er in jullie eigen taal een onderscheid tussen 'u' en 'jij'?

- Zeg je in je eigen taal 'u' of 'jij' tegen je ouders en waarom?

7. (werk samen) Dit gedicht telt 23 (vervoegde) werkwoorden.

Zoek deze (vervoegde) werkwoorden op en schrijf bij elk werkwoord de infinitief, de verleden tijd en het voltooid deelwoord op in het schema:

Vervoegd ww vorm +	Verleden tijd	Voltooid deelwoord
1 Is/ zijn	was	geweest
2 Ben / zijn	was	geweest
3 hou vast / vasthouden	_____	_____
4 _____	_____	_____
5 _____	_____	_____
6 _____	_____	_____
7 _____	_____	_____
8 _____	_____	_____
9 _____	_____	_____
10 _____	_____	_____
11 _____	_____	_____
12 _____	_____	_____
13 _____	_____	_____
14 _____	_____	_____
15 _____	_____	_____
16 _____	_____	_____
17 _____	_____	_____
18 _____	_____	_____

19 _____
20 _____
21 _____
22 _____
23 _____

■ UITSpraak

 8. (werk alleen) Luister naar het gedicht. In welke woorden hoor je [aa]?

 9. (werk alleen) Luister naar het gedicht. In welke woorden hoor je [i]?

10. (werk samen) Cursist 1 spreekt de woorden met /aa/ uit. Cursist 2 luistert naar de uitspraak en controleert de uitspraak. Wissel daarna van rol voor de woorden met /i/.

■ EXPRESSIE

11. (werk alleen) Schrijf een eigen briefgedicht.

Schrijf vanuit het perspectief van het kleine kind dat je vroeger was een brief aan je eigen vader en moeder. Vraag in acht of tien zinnen iets van hen of wens hun iets toe.

12. (werk samen) Lees en corrigeer de brieven van je twee medestudenten.
Kies er daarna samen één uit om voor te lezen.

Criteria:

- *zijn de regels poëtisch?*

- *is het perspectief dat van een kind?*

- *is het naar jullie oordeel respectvol genoeg naar de ouders?*

- *is het grammaticaal en qua woordkeus correct?*

■ PRESENTATIE

13. Laat de schrijvers de dichtregels voorlezen die de drietallen in oefening 12 uitgekozen hebben.

ZONDER JOU

De wereld is wonderlijk leeg zonder jou.
Er staat maar zo weinig meer in.
De hemel is aldoor zo hinderlijk blauw.
Waarom? Wat heeft het voor zin?
De merel zit zachtjes te zingen in 't groen.
Voor mij hoeft ie heus zo z'n best niet te doen.
De wereld kon vol van geluk zijn, maar nou:
leeg, zonder jou.

Dat zonder jou nog een lente bestaat
met ooievaars en met bloemen,
dat er een meidoorn in bruidstooi staat,
is zonder meer tactloos te noemen.
En wat is het nut van een lindenlaan,
als wij er samen niet langs kunnen gaan?
Langs alle heggetjes bloeit wilde roos
nutteloos, zineloos.

De wereld is wonderlijk leeg zonder jou.
Er staat maar zo weinig meer in.
De hemel is aldoor zo hinderlijk blauw.
Waarom? Wat heeft het voor zin?
De merel zit zachtjes te zingen in 't groen.
Voor mij hoeft ie heus zo z'n best niet te doen.
De wereld kon vol geluk zijn, maar nou:
leeg, zonder jou.

Annie M.G. Schmidt (Uit: Tot hier toe. Uitgeverij Querido, 1987)

■ VOORBEREIDING

1. Informatie over de dichter.

Annie M.G. Schmidt werd geboren op 20 mei 1911. Haar eerste dichtbundel was *En wat dan nog?* (1950). Zij schreef poëzie, maar ook korte verhalen, kinderboeken, toneelstukken, cabarettteksten, teksten voor radio en t.v., musicals en hoorspelen voor de radio. Annie stierf op 21 mei 1995. Zowel haar werk voor kinderen (zoals *Jip en Janneke*) als dat voor volwassenen (bijvoorbeeld *Ja zuster, nee zuster* en sommige musicals) wordt nog steeds veel gelezen en gespeeld. Voor meer informatie: www.dbnl.org/auteurs/.

2. Luister naar het lied en lees de tekst mee. Wat valt je op?

■ BEGRIP / ANALYSE

3. (werk samen) Vind je het een vrolijk of droevig gedicht? Waarom?

4. (werk samen) Welke woorden uit de natuur spelen een rol in dit gedicht?

Zet het lidwoord erbij en probeer ook zo mogelijk een kleur bij het woord aan te geven. Combineer dan lidwoord, kleur en woord:

	Woorden uit de natuur	Kleur	Gecombineerd
	b.v. De hemel	<i>blauw</i>	De blauwe hemel
1	_____	_____	_____
2	_____	_____	_____
3	_____	_____	_____
4	_____	_____	_____
5	_____	_____	_____
6	_____	_____	_____
7	_____	_____	_____
8	_____	_____	_____
9	_____	_____	_____
10	_____	_____	_____

5. (werk alleen) Woorden die eindigen op ‘-loos’.

In het gedicht staan drie woorden die eindigen op ‘-loos’: *tactloos, nutteloos en zin(ne)loos*.

- Wat betekent het achtervoegsel ‘loos’, denk je?

- Ken je meer woorden die eindigen op ‘loos’? Schrijf ze op.

- Waarom gebruikt de dichteres ‘zin(ne)loos, terwijl het ‘zinloos’ moet zijn?

6. (werk samen) Lees het gedicht nogmaals door en probeer aan elkaar uit te leggen waarom de dichteres naar jullie idee in het eerste en derde couplet schrijft: “Waarom? Wat heeft het voor zin?”

7. (werk samen) In het eerste en derde couplet staat ‘t’ en ‘z’n’. Hoe schrijf je deze woorden voluit en hoe heet dit verschijnsel?

■ UITSPRAAK

8. (werk alleen) In strofe 1 staat een aantal woorden die met de klank [w] beginnen: *wereld – wonderlijk – weinig*. Ze staan allemaal min of meer in de buurt van elkaar. We noemen dat alliteratie. Luister naar het gedicht. Hoeveel keer hoor de klank [w]?

9. (werk alleen) Luister naar de zinnen en zeg ze na.

a. Wie weet waar Willem Wever woont?

b. (strofe 1) De merel zit zachtjes te zingen.

- c. (strofe 2) de lindelaan: Lientje leerde Lotje lopen langs de lange lindenlaan.
- d. Zeven zwarte zwanen zwommen in de Zwarte Zee.
- e. De knecht van de kapper knipt knap.

■ EXPRESSIE

10. (werk alleen) Maak een tekening bij dit gedicht waaruit blijkt dat de dichter de 'jou' mist.

11. (werk alleen) Schrijf er drie korte regels onder.

■ PRESENTATIE

12. Bekijk met elkaar alle tekeningen en bespreek welke tekening het best overeenkomt met de sfeer van het gedicht.

BRONNEN

Hans Andreus, *Verzamelde gedichten*. Amsterdam: Bert Bakker, 1983.

Jan Arends, *Vrijgezel op kamers. Verzameld werk*. Samenstelling en bezorging: Thijs Wierema en Nico Keuning. Amsterdam: De Bezige Bij, 2003.

Maria Barnas, *Twee zonnen*. Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers, 2003.

Jana Beranová, *Tussen de rivieren*. Breda: Uitgeverij De Geus, 1999.

Gerard Berends, *Het sloeg twaalf uur*. Haarlem: Uitgeverij Holland, 1990.

J. Bernlef, *Achter de rug. Gedichten 1960 - 1990*. Amsterdam: Querido, 1997.

Remco Campert, *Kus zoekt mond*. Amsterdam: Uitgeverij de Bezige Bij, 1995.

Herman de Coninck, *De gedichten 1*. Amsterdam / Antwerpen: De Arbeiderspers, 1998.

Jan Hanlo, *Verzamelde gedichten*. Amsterdam: Van Oorschot, 1989.

Toon Hermans, *Zo waait de wind*. Baarn: De Fontein, 1994.

Judith Herzberg, *Doen en laten*. Amsterdam: Uitgeverij Maarten Muntinga, 1994.

Tjitske Jansen, *Het moest maar eens gaan sneeuwen - met cd*. Amsterdam: Uitgeverij Podium, 2004.

Tim Krabbé, *Vijftien goede gedichten*. Amstelveen: Loeb, 1973.

Geert De Kockere, *Voor elk wat liefs*. Wielsbeke: Uitgeverij de Eenhoorn, 1998.

Rutger Kopland, *Geluk is gevaarlijk*. Amsterdam: Uitgeverij Maarten Muntinga, 1999.

Bart Moeyaert, *Verzamel de liefde*. Amsterdam: Uitgeverij Querido, 2003. www.bartmoeyearth.com

Erik van Os, *Ik was zo'n steentje in jou schoen*. Amsterdam: Uitgeverij DiVers, 2001.

Annie M.G. Schmidt, *Tot hier toe*. Amsterdam: Uitgeverij Querido, 1987. www.annie-mg.com

Willem Wilmink, *Ernstig genoeg. Liedjes en gedichten vanaf 1986*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 1995.

LITERATUUR

Alan Duff & Alan Maley, *Literature*. Oxford: Oxford University Press, 1990.

Cor Geljon, *Literatuur en leerling. Een praktische didactiek voor het literatuuronderwijs*. Bussum: Coutinho, 1994.

Alice van Kalsbeek, Poëzie en taalverwerving. In: P. Couto & A. Pos, *Nederlandse taal-, vertaal- en letterkunde 6. Zesde bijeenkomst van docenten in de Neerlandistiek in Zuid - Europa, Israël en Turkije*. Lissabon, 25-26 maart 2002. Lousa, 2004.

P. de Kleijn & E. Nieuwborg, *Basiswoordenboek Nederlands*. Zevende druk, Groningen: Wolters-Noordhoff, 1996.

Josien Lalleman, Kun je met gedichten Nederlands leren? Jeugdpoëzie in het tweede-taalonderwijs. In: *Tydskrif vir Nederlands en Afrikaans*, jrg. 8, no.2, 2001. pp. 195-212,

Eva van Lier & Rosa Spanjaard, *De moeilijkheidsgraad van Nederlandse literaire teksten voor anderstalige leerders: Criteria in de praktijk*. Ongepubliceerd, 2004.

Alan Maley & Sandra Moulding, *Poem into Poem. Reading and writing poems with students of English*. Cambridge: Cambridge University Press 1985.

Dick Schram en Cor Geljon, *Grensverleggend literatuuronderwijs. Literaire en kunstzinnige vorming in de tweede fase*. Zutphen: Thieme, 1998.

Karolien Thio en Margreet Verboog, *Verstaanbaar spreken. Een handleiding uitspraakonderwijs voor docenten Nederlands als tweede taal*. Bussum: Coutinho 1993, 1999.

Ineke Vedder, Schrijven. In: *Nederlands als tweede taal in de volwasseneneducatie*, Jan Hulstijn, Ruud Stumpel, Bart Bossers, Chris van Veen (red). Amsterdam: Meulenhoff Educatief, 1996.

M. Verburg & R. Stumpel (hoofdred.), *Van Dale Pocketwoordenboek Nederlands als tweede taal*. Utrecht / Antwerpen: Van Dale Lexicografie, 2003.

Zuiderent, Ad. Een paar minuten, een kwartier of een uur, maar wel zes jaar lang. Poëzie in de klas'. In: *Bzzlletin*, 20 (1991), nr. 184, p. 47-53.

GESCHIKTE BUNDELS EN WEBSITES

■ BUNDELS

Jana Beranová, *Tussen tonen*. Breda: Uitgeverij De Geus, 2004.

Jan van Coillie (samenstelling), *Met gekleurde billen zou het gelukkiger leven zijn. 250 onvergetelijke gedichten*. Averbode: Uitgeverij Altiora, 1996.

Geert De Kockere & Sabien Clement, *P. en ik*. Wielsbeke: Uitgeverij De Eenhoorn, 2002.

Fouad Laroui, *Hollandse woorden*. Amsterdam: Vassallucci, 2004.

Ted van Lieshout, *Ik schrijf men komt binnen. Papieren Museum 2*. Uitgeverij Leopold, 2004

Bart Moeyaert, *Verzamel de liefde*. Amsterdam: Querido, 2003

J. Slauerhoff, *Op aarde niet en niet op zee. 100 mooie gedichten gekozen door Henny Vrienten*. Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar, 2000.

F. Starik, *De grote vakantie. (Met cd)*. Haarlem: Uitgeverij In de Knipscheer, 2004

Toon Tellegen, *Er ligt een appel op een schaal*. Amsterdam/Antwerpen: Em. Querido's Uitgeverij bv, 1999.

Hans Warren (samensteller), *Moderne Nederlandse poëzie*. Amsterdam/Leuven: Meulenhoff/Kritak, 1992.

Al mijn later is met jou. Gedichten van bekende Nederlandse en Vlaamse dichters, uitgezocht door Edward van de Vendel. Met tekeningen van Rotraut Susanne Berner. Amsterdam: Em. Querido's Uitgeverij, 2004.

Altijd boe. De mooiste koeiengedichten. Verzameld door Rien van den Berg & Liesbeth Goedbloed. Zoetermeer: Uitgeverij Mozaïek, 2002.

Het historische gedicht. De favoriete gedichten over de geschiedenis van Nederland en Vlaanderen. Inleiding: Rob Schouten. Amsterdam: Uitgeverij Podium, 2004.

Het liefste gedicht. De favoriete liefdesgedichten van Nederland en Vlaanderen. Inleiding: Gerrit Komrij. Amsterdam: Uitgeverij Podium, 2001.

Het lichte gedicht. De grappigste en gekste gedichten van Nederland en Vlaanderen. Inleiding: Kees Fens. Amsterdam: Uitgeverij Podium, 2002.

Het laatste gedicht. Onsterfelijke gedichten uit Nederland en Vlaanderen. Inleiding: Elsbeth Etty. Amsterdam: Uitgeverij Podium, 2002.

Het mooiste gedicht. De favoriete gedichten van Nederland en Vlaanderen. Inleiding: Jan Wolkers. Amsterdam: Uitgeverij Podium, 2000.

Het was voorspeld. De mooiste gedichten over weer of geen weer. Verzameld door Rien van den Berg & Liesbeth Goedbloed. Zoetermeer: Uitgeverij Mozaïek, 2004.

Landscape with Rowers. Poetry from the Netherlands. Translated and introduced by J.M. Coetzee. Princeton - Oxford: Princeton University Press, 2004.

Niemand om het voor te doen of voor te laten. Gedichten over liefdesverdriet. Samenstelling: Harold de Croon & Arjan Weenink. Amsterdam: Uitgeverij 521, 2001.

Ode aan de nacht. Het beste uit De Nacht van de Poëzie. Samenstelling: Anneke van Dijk & Koen Vergeer. Amsterdam: Uitgeverij Rubinstein bv., 2005.

Traag door oneindig laagland. De mooiste gedichten over rivieren & dijken. Samengesteld door Rien van den Berg & Liesbeth Goedbloed. Zoetermeer: Uitgeverij Mozaïek.

Tussen droom en daad. De 200 bekendste gedichten uit de Vlaamse poëzie van de middeleeuwen tot nu. Samengesteld en ingeleid door Eddy van Vliet. Gent: Poëziecentrum 1998.

Zingo! Poetry Slam, (CD). Amsterdam: Uitgeverij Vassallucci & De Wintertuin, 2004.

■ WEBSITES

Interessante Nederlandse websites

- Over (zelf) gedichten (maken):
 - [Poëzie in Beweging](http://www.poezie-in-beweging.nl/) (www.poezie-in-beweging.nl/)
Een interactieve website voor docenten moderne vreemde talen (Engels, Duits en Frans). Hoewel deze website niet is bedoeld voor docenten Nederlands is het toch voor hen ook leuk om te bekijken. Er staan veel suggesties op over hoe gedichten te behandelen met studenten en om ze zelf gedichten te laten maken.
 - [Rijmgein](http://www.rijmpulp.nl), [Rijmhulp](http://www.rijmhulp.nl) (www.rijmpulp.nl & www.rijmgein.nl)
Dit zijn twee sites waarmee studenten zelf gedichten kunnen maken.
 - [Dichtvorm](http://www.dichtvorm.nl) (www.dichtvorm.nl)
Animatiefilmpjes met lessuggesties naar aanleiding van gedichten van moderne dichters.
- Over jaarlijkse activiteiten rond poëzie in Nederland:
 - [Nacht van de poëzie](http://boeken.vpro.nl/dossiers/20870136/) (boeken.vpro.nl/dossiers/20870136/)
Website van de VPRO over de jaarlijkse Nacht van de Poëzie. Verder ook een Levende Dichters almanak en vele tips op video- en audiogebied.
 - [Gedichtendag](http://www.gedichtendag.nl) (www.gedichtendag.nl)
Deze website bevat lessuggesties voor het voortgezet onderwijs, een overzicht van activiteiten rondom de komende Gedichtendag en een stuk over de eerdere versies ervan.
- Nederlandse organisaties die poëzie promoten:
 - [Stichting Poetry International](http://www.poetry.nl) (www.poetry.nl)
Dichter in het web is een initiatief van de stichting Poetry International. Als lezer van de site maak je een wandeling door Nederlandstalige poëzie, waarbij er van 13 dichters een gedicht is opgenomen. Elk gedicht kan je beluisteren en bij elk gedicht is er een variëteit van wetenswaardigheden over betekenis, klank, tekstopbouw, reacties op het gedicht, etc..
 - [De Wintertuin](http://www.wintertuin.nl) (www.wintertuin.nl)
Deze literatuurproducent organiseert educatieve schoolprojecten en literatuurfestivals zoals de Nijmeegse Koninginnennacht, Zingo Poetry Slam (combinatie van zang, muziek en dans) en Pop vs. Poets, waarbij dichters het verbaal opnemen tegen popmuzikanten.

- Stichting Plint (www.plinternet.nl)
Website van de Stichting Plint waar onder andere raamgedichten, poëzieposters en ansichtkaarten kunnen worden besteld.
- Poëzieclub (www.poezieclub.nl)
Poëzie is geen tijdelijk onderdak. Poëzie is kost en inwoning. Poëzie hoeft niet elitair te zijn. Poëzie is voor iederéén. De Poëzieclub wil meer mensen enthousiasmeren voor het lezen van gedichten.
- Rottend Staal (www.rottendstaal)
Website van Rottend Staal, een poëzieblad dat sedert 1995 bestaat en informatie bevat over bijna 200 dichters. Verder is er informatie over het fictieve waddeneiland Epibreren en de Dichter des Vaderlands-verkiezing.

Interessante Belgische websites

- Poëzie.start.be (poezie.start.be)
Informatie over Vlaamse dichters.
- Behoud de Begeerte (www.begeerte.be)
Stichting Begeerte coördineert de landelijke gedichtendag in België.
- Poëziecentrum (www.poeziecentrum.be)
Het Poëziecentrum wil laten zien dat poëzie niet alleen gelezen wordt, maar ook écht geleefd. Ze organiseren verschillende activiteiten zoals de Poetry Hacking 2006. Verder hebben ze ook uitgebreide catalogus en groot documentatiecentrum.